

Waldemar Chrostowski

"A Walk in the Garden. Biblical, Iconographical and Literary Images of Eden", ed. Paul Morris, Deborah Sawyer, Sheffield 1992 : [recenzja]

Collectanea Theologica 64/1, 167-168

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i inspiracją zasiane obfitują niezmiernie większym plonem, za który należy Ci się wdzięczność od ludzi i nagroda od Pana. Schylając się do Twoich kapłańskich dłoni, którymi od pięćdziesięciu lat przekazujesz błogosławieństwo Boże, życzymy Ci wielu łask Bożych i oglądania duchowego (naukowego) potomstwa do trzeciego i czwartego pokolenia”.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Paul MORRIS – Deborah SAWYER (ed.), *A Walk in the Garden. Biblical, Iconographical and Literary Images of Eden*, Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 136, Sheffield Academic Press, Sheffield 1992, s. 327.

Biblijna opowieść o ogrodzie Eden (Rdz 1,26-3,24) i objaśnienia jakie się wokół niej nawarstwiały stworzyły podwaliny pod ogólnie przyjmowane pojęcie określające naturę, pochodzenie oraz przeznaczenie człowieka i ludzkości. Próba zebrania istniejącego dorobku w całość, usystematyzowania go i bilansu od dawna przekracza możliwości jednej osoby. Rezultatem tej świadomości stało się zorganizowanie w 1986 r. na uniwersytecie w Lancaster monotematycznego kolokwium *Ogród Eden – egzegeza, ikonografia i literatura*. W zamyśle organizatorów było to wydarzenie międzydyscyplinarne i międzyreligijne, chodziło bowiem o to, by z różnych stron przyrzeć się tekstowi biblijnemu i losom jego wielokierunkowego oddziaływania. Plon spotkania stanowi książka, wydana jako 136 tom serii towarzyszącej czasopismu „Journal for the Study of the Old Testament”.

Najwięcej materiału dającego rozeznanie, co do sposobów objaśniania i komentowania opowieści o Edenie znajdujemy w komentarzach i przyczynkach egzegetycznych i teologicznych, które od wieków rozrastają się do wręcz astronomicznych rozmiarów. Niewiele fragmentów Biblii doczekało się równie dużej liczby utrwalań na piśmie rozpraw. Sporo pochodzi sprzed końca XVIII w., czyli z okresu zanim pojawiły się studia historyczno-krytyczne. Pozostałe ukazały się w ostatnich dwóch stuleciach. Obok nich istnieje mnóstwo oficjalnych – tak żydowskich jak chrześcijańskich – wypowiedzi, w których autorzytetety religijne zawarły obowiązującą wykładnię świętego tekstu. Lecz źródła literackie to tylko część rezultatów refleksji nad tekstem Biblii. Nośnikiem egzegezy jest także materiał ikonograficzny, bo i artyści dawali wyraz wrażliwości i inwencji w zakresie przeżywania wątków biblijnych. Kolokwium w Lancaster i książka, która z niego wyrosła, umożliwiają zestawienie i porównanie rozmaitych sposobów podejścia do Biblii oraz opracowanie całościowej syntezy łączącej różne aspekty egzegezy przedkrytycznej i krytycznej po to, by stworzyć ramy dla ujęcia „postkrytycznego”.

Na książkę składa się 17 artykułów uporządkowanych w sposób, który daje czytelnikowi spójny obraz poruszanej problematyki. W pierwszym, zatytułowanym *A Walk in the Garden: Images of Eden*, współorganizator kolokwium i redaktor książki, Paul Morris z uniwersytetu w Lancaster, wprowadza w treść tomu. Podaje klucz do jego lektury i ukazuje korzyści z wieloaspektowego zajmowania się wybranym tekstem Biblii. A oto autorzy i tytuły pozostałych artykułów: J. M a g o n e t – *The Themes of Genesis 2-3*; C.M. C a r m i c h a e l – *The Paradise Myth: Interpreting without Jewish and Christian Spectacles*; J.F.A. S a w y e r – *The Image of Good, the Wisdom of Serpents and the Knowledge of Good and Evil*; S.N. L a m b d e n – *From Fig Leaves to Fingernails: Some Notes on the Garments of Adam and Eve in the Hebrew Bible and Select Early Postbiblical Jewish Writings*; Ph.S. A l e x a n d e r – *The Fall into Knowledge: The Garden of Eden/Paradise in Gnostic Literature*; D.F. S a w y e r – *The New Adam in the Theology of St. Paul*; P. M o r r i s – *Exiled from Eden: Jewish Interpretations of Genesis*; J. O ’ R e i l l y – *The Trees of Eden in Mediaeval Iconography*; H. P h i l i p s – *Garden of Love and the Garden of the Fall*; G. C a m p b e l l – *Milton’s Eden*; P.A. C a n t o r – *Blake and the Archaeology of Eden*; R. R o b e r t s – *Sin, Saga and Gender: The Fall and Original Sin in Modern Theology*; M. C o r n e r – „Refusing to Learn to Say »No«”: Karl Barth and the Garden of Eden”; D.F. S a w y e r – *Resurrecting Eve? Feminist Critique of the Garden of Eden*; A. C u n n i n g h a m – *Type and Archetype in the Eden Story*; A. P i s k o r o w s k i – *In Search of her Father: A Lacanian Approach to Genesis 2-3*.

Jonathan M a g o n e t analizuje dwa podstawowe wątki Rdz 2-3, a mianowicie wątek „oddzielania” i „nagości”, łatwo rozpoznawalne w tekście masoreckim, lecz zaciemniane w przekładach opartych na średniowiecznym podziale Starego Testamentu na rozdziały

i wiersze. Calum M. Carmichael usiłuje stworzyć „dystans interpretacyjny” między tekstem biblijnym a jego żydowskimi i chrześcijańskimi objaśnieniami sugerując, że zamiast interpretacji w kategoriach upadku lub grzechu powinno się dostrzegać obecność tematów, nad którym przechodzimy zazwyczaj do porządku dziennego. John F. A. Sawyer skupiając się na Rdz 3,22, rozważa koncepcję Boga, temat mądrości węża oraz znajomości dobra i zła. Stephen N. Lamberden zajmuje się sprawą nagości Adama i Ewy na podstawie Biblii Hebrajskiej i literatury wczesnożydowskiej. Philip S. Alexander, znany badacz literatury targumicznej, tym razem przedstawia gnostyczką wykładnię opowieści o Edenie. Redaktorzy tomu, Deborah F. Sawyer i Paul Morris, omawiają nowotestamentowe reminiscencje Edenu, szczególnie w teologii św. Pawła i w starożytnych żydowskich tradycjach egzegetycznych, z których sporo (jak np. znany motyw „nowego Adama”) znalazło się w Nowym Testamencie. Dwa następne artykuły przedstawiają średniowieczne interpretacje Rdz 2-3: Jennifer O'Reilly omawia świadectwa ikonograficzne, skupiając się na wyobrażeniach drzew Edenu zachowanych w ilustrowanych rękopisach biblijnych; Helen Philips analizuje średniowieczne teksty francuskie i angielskie pod kątem podobieństw i zbieżności między ogrodem Eden a ogrodem z Pieśni nad Pieśniami, które to porównanie ma precedensy w znacznie starszej tradycji rabinicznej, a może nawet i w Biblii Hebrajskiej. Gordon Campbell i Paul A. Cantor analizują wątki Edenu obecne u wielkich twórców, jakimi są M. Milton i W. Blake: pierwszy, będąc poliglotą (władał 10 językami), zresztą wykorzystywał motywy zapożyczane z wielu źródeł; drugi podejmował interioryzację elementów tekstu biblijnego formułując nową wizję człowieka. Richard Roberts i Mark C. R. prezentują postrzeganie Edenu we współczesnej teologii chrześcijańskiej, zwłaszcza od strony katolickiej doktryny o grzechu pierwotnym oraz protestanckiej interpretacji opracowanej przez K. Bartha. Trzy ostatnie artykuły zapoznają z wynikami najnowszych poszukiwań badawczych: Deborah Sawyer zajmuje się perspektywą feministyczną, dokonując reinterpretacji takich motywów, jak kolejność dzieła stworzenia, udział Ewy w grzechu oraz wątek „dawnej” i „nowej” Ewy; Adrian Cunningham zestawia chrześcijańskie interpretacje typologiczne z archetypicznością forsowaną przez „psychologię głębi” Junga; Anna Piskorska analizuje biblijną opowieść w świetle symbolicznego obrazu Edypa i Elektry.

Niemal cała uwaga autorów koncentruje się na *Wirkungsgeschichte* opowieści o Edenie z Rdz 2-3. Tymczasem motyw Edenu powraca w innych miejscach Biblii Hebrajskiej, zwłaszcza w Księdze Ezechiela. Pewnym brakiem jest szczupłość uwagi jaką poświęcono na kolokwium i w publikacji historii tradycji utrwalonych w tekście biblijnym. Tym niemniej książka stanowi doniosły krok w studiach nad Księgą Rodzaju. Kompetencja i rzetelność to ważne zalety rozważań przedstawionych przez autorów. Paul Morris wyraża we wstępie nadzieję, że w przyszłości także inne fragmenty Biblii doczekają się równie całościowej syntezy dającej pojęcie o rozmiarach pracy nad zrozumieniem i przybliżeniem świętego tekstu. Starannie wydana książka zawiera zwięzłą prezentację współautorów, bardzo pożyteczną bibliografię oraz indeksy przedmiotowy i autorów. Jej wartość podnoszą dobrze dobrane ilustracje.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Richard A. BURRIDGE. *What are the Gospels? A Comparison with Graeco-Roman Biography*, Cambridge 1992, Cambridge University Press, s. 292. bibliogr., indeksy (Society for New Testament Studies Monograph Series 70); diss. Nottingham 1989.

Jak wiadomo, tradycyjny pogląd na gatunek literacki Ewangelii zakładał, że są one dziełami historycznymi. Wiązało się to z apologią ich ścisłości. Harmonie ewangeliczne czy książki typu „życie Jezusa” pisane przed pięćdziesięciu laty traktują Ewangelie jako zbiory wiadomości historycznych. Pod wpływem metod historyczno-krytycznych dostrzeżono jednak w Ewangeliach przede wszystkim dzieła teologiczne na zasadzie kompilowania i opracowywania zróżnicowanych od strony historyczności i gatunku literackiego krótkich przekazów ustnych. Tylko sporadycznie (np. Renan) proponowano zestawić Ewangelie z biografiami antycznymi, przy czym wybierane do porównania dzieła niezbyt się do tego nadawały (dialogi Platona jako źródło wiedzy o Sokratesie, Filostrates o Apoloniuszu